

نقش زنان در ازدواج

مطالعه موردی شرق استان گلستان
و غرب استان مازندران

علی رمانی پاجی *

ازدواج یکی از اصلی‌ترین محورهای زندگی آدمی است که در بین تمامی جوامع انسانی مرسوم بوده و می‌باشد. تفاوت این عمل مشترک در آداب و رسوم و چگونگی برگزاری آن توسط اقوام و ملل است.

بی‌شک نقش زنان در ازدواج، امری بدیهی و البته قابل واکاوی و تحلیل است. ازدواج به عنوان ارزش مشترک و متداوم جوامع از گذشته تا به امروز، موجب پدیداری آدابی خاص بوده، امروزه این آداب و رسوم با توجه به پیشرفت جوامع، فضای مجازی و ارتباطات نوین، رو به فراموشی است.

شمال ایران به عنوان جامعه‌ای کشاورز، در زمره مناطقی است که حیات اجتماعی زنان در آن از ویژگی خاص برخوردار است. بخش‌هایی از غرب استان گلستان امروزی و شرق استان مازندران، از جمله مناطقی است که می‌توان گفت‌مان زنان در باب ازدواج را در آن دنبال کرد.

شهرستان‌های کردکوی، بندر گز، گلوگاه و بهشهر، جغرافیای تاریخی‌ای است که اطلاعاتی درباره نقش زنان در ازدواج، طی تحقیقات میدانی به دست آمده و به ثبت رسید. این نوشتار در پی آن است تا نقش زنان این ناحیه و آداب و رسوم زنان را بازآفرینی کند. در ثبت و معرفی این آداب با اصطلاحاتی چون میل، آروس مار، گرد کله، مارچپی، آروس خارکر، مجومه ورون مواجهیم که به آن پرداخته می‌شود.

واژگان کلیدی: تاریخ، زنان، ازدواج، مازندران، گلستان
-memel-arosemar-gerdkalleh-marchapi-
aroshakher-majmevaron.

* عضو هیئت علمی دانشگاه فرهنگیان ساری

زنان شاعر در استرآباد

قرن دهم هجری

روح‌انگیز کراجی *

با حسرت به گذر تاریخ می‌نگرم که چگونه نام زنان شاعر را از یاد برده و نام استرآباد را هم به فراموشی سپرده است. در اکنون تاریخ این دو نام را باید در خطوط کمرنگ نسخه‌های خطی و نوشته‌های تاریخی پانصد سال پیش یافت. اگرچه نام زنان جز در حاشیه تذکره‌ها نیامده، اما استرآباد پیشینه سه هزار ساله‌ای را به دوش می‌کشد و تاریخی کهن دارد و اگر نادرشاه افشار پادشاه شجاع، ایران استرآباد را از چنگ روسیه در نیاورده بود، این ایالت ارزشمند تاریخی هم سرنوشتی چون قفقاز داشت و در دست همسایه شمالی و دشمن خان‌زاد ایران بود. در تاریخ و فرهنگ مردانه ایران، نشانه‌های بسیاری از محدودیت زنان در تمام طبقات اجتماعی وجود دارد که شواهد اندکی از آنها مکتوب شده و صدای فریادهای خفه‌شده از پشت دیوار خانه‌های عوام به گوش هیچ‌یک از تاریخ‌نویسان رسمی و سفرنامه‌نویسان اروپایی نرسیده است. چون در فرهنگ ایران حفظ آبروی خانوادگی و سکوت زن یک اصل پذیرفته‌شده در فرهنگ سنتی است که مراعات آن بیشتر به عهده زنان است. در دوره صفویه تعصبات دینی و سنتی به خصوص در رابطه با زنان به اوج رسید و محدودیت‌های فراوانی اعمال می‌شد. در فرهنگ مردپرتر ایران حتی از نام بردن زنان خودداری می‌کردند. همچنان که در تاریخی رسمی زمانی که از فرزندان شاه اسماعیل نام برده می‌شود، مؤلف تاریخ عالم‌آرای عباسی می‌نویسد: «در اسامی صبیبه‌ها زیاد فایده نیست» اسکندربیک ۱۳۷۷ (۲۴). اما زنان شاعر در نهانخانه خود توانستند احساسات خویش را بر کاغذ بنویسند. این بانوان هنرمند که نامشان را تذکره‌نویسان ضبط کرده‌اند، حجابی دختر بدرالدین هلالی، شاه‌ملک سیده، بیگم نهانی دختر میرزا یادگار گنبدی و دختر امیرنظام استرآبادی از ایالت استرآباد بودند.

جایگاه زنان و نمادهای زنان در فرهنگ گفتاری در موسیقی استان گلستان

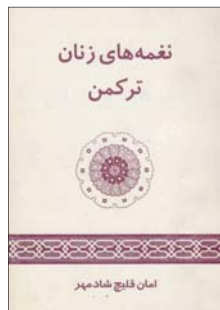
فرانک جهانگرد *

موسیقی و ترانه‌خوانی بخشی جدایی‌ناپذیر از پاره‌ای آیین‌های ایرانی است. در استان گلستان نیز اجرای آیین‌هایی مانند باران‌بس، نوروزخوانی، چاووش‌خوانی، پرخوان‌خوانی و مراسم عروسی همراه با موسیقی و گفتار اجرا می‌شوند. از بین آنها در آیین باران‌بس نمادهایی وجود دارد که نشان‌دهنده پیوند و هم‌افزایی شبکه نمادین آب و پیوند آن با زن است. در متن ترانه‌ای که کودکان در اجرای آیین آیین می‌خوانند نیز چنین نمادهایی وجود دارد و دور نیست که بگوییم همانند نمادهایی‌اند که در آیین‌های باران‌خواهی دیده می‌شود. آیین‌های باران‌خواهی به‌ویژه در نواحی کم‌باران ایران از قدیم‌ترین روزگاران اجرا می‌شده است. آب و هوای متفاوت مناطق شمالی ایران ایجاب می‌کرده که نمادها به گونه دیگر و در بافت دیگری به کار روند. علاوه بر آیین‌ها در فرهنگ گفتاری در موسیقی استان گلستان عموماً در پس هر ترانه روایتی نهفته است که در آنها زنان به شکل‌های مختلف کنش‌گرند و اغلب در نقش معشوق ظاهر می‌شوند و بخشی از ترانه‌ها را می‌خوانند. این ترانه‌ها که عموماً بر بستری از روایت‌های عاشقانه شکل گرفته‌اند ساختار عمومی آنها گفت‌وگوی عاشق و معشوق است و معمولاً هرکدام دوبیتی می‌خوانند و نوبت به دیگری می‌رسد.

از خلال این روایت‌ها می‌توان وضعیت اجتماعی زنان را در طبقات مختلف واکاوی کرد، به‌ویژه که در پاره‌ای از روایت‌ها زنان نقش دارند که از منسوبان شاه‌اند. جایگاه زنان در خانواده در کنار همسر، پدر و برادران نیز از مواردی است که می‌تواند مورد بررسی قرار گیرد.

* عضو هیئت علمی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

معرفی کتاب

نغمه‌های زنان ترکمن

که نزدیک است نادانسته با دستان خود آنان را به خاک بسپارند». یکی از انواع ترانه‌هایی که در این کتاب آمده، «لاله» است. این ترانه از جمله ترانه‌های سوزناکی است که دختران و نوجوانان ترکمن در شب‌های مهتابی گرد هم آمده و می‌خوانند. لاله حکایت از فغان‌های جانسوز دخترانی دارد که با وجود کم‌سن و سالی قربانی تصمیم‌گیری نابجای خانواده‌های خود شدند... در واقع پژواک دردها و محرومیت‌های آن دختران و نوجوانان است... در طایفه‌های مختلف لاله را به گونه‌های متفاوتی می‌خوانند. یکی از نمونه‌های این ترانه را در ادامه می‌خوانید:

قارشیدا توپ قامیشلار
ایچینده طوطی قوشلار
سینمیه بر مزلر
قالینک اویب یانمیشلار

در کنار ما دسته‌های نی و در نیزارها طوطی‌ها نغمه‌سرایی می‌کنند

مارا به کسانی که دوست می‌داریم نمی‌دهند
الهی که خانه مهریه آتش بگیرد.

خویش را با ایل خود تقسیم کرده و به دست‌افشانی پرداخته‌اند و گاه نیز با سرودن سوگواری‌ها و مرانی غم‌انگیز در غم از دست‌دادن نزدیکان خویش مویه‌ها سر داده و خود را با سوگ‌سرونده‌های سوزناک تسلی داده‌اند و گاهی در ظمی مضاعف قرار گرفته دور از چشم ایل بیگانه در فراق یار و به یاد دیار غمگینانه و غریبانه گریسته‌اند و اشعار سوزناکی را برای دختران دشت به یادگار گذاشته‌اند. هرچندگاه نیز با لالایی‌ای که برای فرزند خود می‌خوانند آلام و آمال خود را دردمندان به او در میان گذاشته‌اند و بدین‌گونه است که کارنامه درخشانی از خود برای نسلی به جای گذارده‌اند

می‌توان گفت کتاب نغمه‌های زنان یکی از کتاب‌های جذاب در زمینه موسیقی است. این کتاب به کوشش «امان قلیچ شادمهر» تألیف و در انتشارات حاجی طلائی در شهر گرگان و در سال ۱۳۷۷ منتشر شده است. این اثر کتابی کم‌نظیر درباره انواع نغمه‌های زنان ترکمن از لالایی تا ترانه‌های عقدکنان، لاله، ترانه‌های بازی، سوگسرونده و غیره است. نویسنده نگران از دست‌رفتن این نغمه‌ها و زمزمه‌هاست و تلاش کرده تا از مرگ این یادگارهای زنان جلوگیری کند. در مقدمه این پژوهش نوشته شده است: «زنان ترکمن در گذشته با نغمه‌های دل‌انگیز و خوش‌آهنگ در شب‌های مهتابی شادی‌های